

УДК 351.743.(477)

Г. Г. Мошак, доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у галузі боротьби зі злочинністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ МВС УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ЄВРО-2012

Аналізується використання органами внутрішніх справ України досвіду, набутого під час проведення чемпіонату з футболу Євро-2012.

Ключові слова: органи внутрішніх справ, реформа, досвід країн ЄС.

Актуальність проблеми вдосконалення діяльності органів МВС України зумовлена як існуючими недоліками в їх повсякденній практичній роботі, так і необхідністю проведення реформ, що виникають із договірних зобов'язань України перед ЄС. У вітчизняній кримінологічній літературі відсутні новітні дослідження змін в органах внутрішніх справ у порівнянні з німецькомовними країнами. Цілями статті є розгляд окремих питань міжнародного співробітництва, що стосуються двосторонніх договорів, участі у міжнародних програмах, обслуговування міжнародних подій, правової кооперації тощо, які впливають на зміни в органах МВС і сприяють вдосконаленню їх роботи.

Дослідження здійснено за матеріалами аналізу літератури, матеріалів правозахисних організацій «Міліція під контролем» і «Міжнародна амністія», результатів опитування, підсумків проекту «Твіннінг» в органах МВС України, а також на основі вивчення інформації, отриманої за запитом автора зі структурних підрозділів МВС України, що забезпечували проведення Євро-2012.

Несприятлива соціально-економічна ситуація в Європі та в Україні після Євро-2012 загострила негаразди і власні проблеми органів МВС, уповільнила темпи змін у них. Кілька років обгово-

рення теми Митного союзу, так само як і можливості підписання угоди про асоціацію з ЄС, – засвідчили тривалу відсутність вибору¹ та, як наслідок, сповільнення темпів розвитку в обох напрямках. Запад економіки обмежує фінансування розпочатих реформ органів МВС. У 2012 р. Рахункова палата України констатувала провал Міністерством внутрішніх справ України реформи внутрішніх військ². Органам МВС також шкодить поганий їх менеджмент³. Спостерігається падіння довіри громадян до правоохоронних органів і її відсутність до міліції, зокрема⁴, зростання залежності судової системи, яка все менше впливає на порушення прав громадян міліцією і не сприяє її вдосконаленню. Щоправда, суди у країнах ЄС теж інколи служать політикам⁵.

Наслідки глобальної революції в освіті, яка обійшла Україну стороною⁶, на відміну від країн ЄС та Росії, обмежено використовуються для підвищення професійного рівня співробітників органів МВС. У РФ визнали відставання за рівнем кваліфікації її фахівців від світових стандартів на 20 років; якісні перетворення продовжують, зокрема, шляхом заміни міліції поліцією, створення організаційно і функціонально незалежного слідчого комітету тощо. В той же час в Україні для розв'язання проблеми відставання поки що не

¹ Українська економіка страждає через метання між ЄС і Митсоюзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/business/_ukrajinska-ekonomika-strazhdae-cherez-metannya-mizh-es-i-mitsoyuzom-ekspert/490646. – Заголовок з екрана.

² Ревізори виявили, що внутрішні війська обтяжливі для бюджету. Незважаючи на надані внутрішнім військам у 2010 і 2011 рр. фінансові ресурси в сумі 2,2 млрд. грн., так і не було створено достатньо мобільного, оптимального за чисельністю військового формування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/479233-revizori-viyavili-scho-vnutrishni-viyska-goli-bosiy-obtuyajlivi-dlya-byudjetu.html>. – Заголовок з екрана.

³ Для вступу до ЄС українській системі безпеки бракує грошей і фахівців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24915786.html>. – Заголовок з екрана.

⁴ Міліції довіряє менше 1 % українців (опитування) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/563640-militsiji-doviryaе-menshe-1-ukrajintsiv-opituvannya.html>. – Заголовок з екрана.

⁵ Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radio-svoboda.org/content/article/24914721.html>. – Заголовок з екрана.

⁶ Університет на ладони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/magazine/forbes/1348262-universitet-na-ladoni>. – Заголовок з екрана.

створено оптимальних правових та фінансово-економічних умов. На українську науку з бюджету виділяється лише 0,29 % ВВП, хоча 0,9 % ВВП є рівнем її виживання¹. Також бракує фінансів на проведення медичної реформи²; армія обороноздатна лише частково³. Збитковими є львівський і київський стадіони, на які перед Євро-2012 було витрачено понад 7,5 млрд грн⁴. Коли у населення України відсутні кошти на задоволення першочергових життєвих потреб, проблема реалізації і захисту основних прав людини, вочевидь, відходить на другий план. Боротьба за виживання ускладнює вкрай необхідні перетворення в органах МВС, проте їх не відміняє. Успішність проведення Євро-2012, шлях органів МВС до стандартів ЄС порівняно бідних країн Румунії та Болгарії доводять можливість реформи органів МВС України й при несприятливих умовах. Останні є одночасно резервом подальшого вдосконалення, наближення органів МВС України до стандартів ЄС.

Міжнародне співробітництво органів МВС України прискорює запровадження, зокрема, у практику внутрішніх військ МВС досвіду німецької поліції, переорієнтовує їх на соціально-сервісний зміст діяльності, підтримку іміджу міліції та формування позитивної думки населення про роботу правоохоронних органів. На зразок колег із ЄС внутрішні війська МВС України розпочали співпрацювати із суспільними організаціями та виконувати профілактичну роботу у місцях виконання покарань, доводити до громадськості деталі охорони правопорядку, надавати коментарі представникам засобів масової інформації та оприлюднювати інформацію на власному офіційному сайті. Дослідження «Білих книг внутрішніх

¹ Як правило, держави виділяють 2 відсотки від ВВП, а розвинуті країни – до 5 відсотків.

² Регіонал зізнався, що в бюджеті немає грошей на медичну реформу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/563698-regional-ziznavsya-scho-v-byudjeti-nemae-groshey-na-medichnu-reformu.html>. – Заголовок з екрана.

³ Експерти визнали українську армію лише «частково обороноздатною» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/74776>. – Заголовок з екрана.

⁴ Міністр спорту визнав, що стадіони в Києві і Львові є незатребуваними [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news_in_brief/2013/03/130321_rl_stadiums_no_use.shtml. – Заголовок з екрана.

військ МВС України», здійснене І. В. Зозулею, констатує також певний прогрес у законодавчому забезпеченні їх діяльності¹.

Проект «Твіннінг», що завершився у січні 2013 р., привернув увагу органів МВС до європейських цінностей², досвіду жандармерії Франції і Румунії, карабінерів Італії, цивільної гвардії Іспанії, поліції готовності у ФРН. У період залучення внутрішніх військ до виконання двох проектів «Твіннінг» («Впровадження та розвиток управління якістю в українській міліції» та «Сприяння вдосконаленню системи охорони громадського порядку внутрішніми військами МВС України») продовжувалося вдосконалення тактики їх дій, системи професійної підготовки, тилового та технічного забезпечення, наближення їх діяльності до норм і стандартів аналогічних формувань країн – членів ЄС.

Виконання проектів «Твіннінг» сприяло підготовці проектів законів України «Про державну службу правопорядку» та «Про державну службу жандармерії Міністерства внутрішніх справ України», які визнані представниками Євросоюзу такими, що відповідають європейським стандартам, підвищують ефективність внутрішніх військ та правоохоронної системи України у цілому. Вдосконалення тактики дій під час виконання завдань з охорони громадського порядку здійснювалося відповідно до рекомендацій французьких експертів. Запланований вступ внутрішніх військ до Асоціації сил поліції та жандармерії країн Європи та Середземного моря у статусі військової установи (за підтримки Національної жандармерії Франції) сприятиме змінам органів МВС.

Міжнародне співробітництво внутрішніх військ, що наразі включає виконання 16-ти міжнародних договорів із правоохоронними структурами іноземних держав, сприяло збагаченню передовим міжнародним досвідом, розширенню та вдосконаленню мовної підготовки військовослужбовців внутрішніх військ³. У тому само-

¹ Зозуля І. В. указує на них, виходячи з аналізу «Білих книг внутрішніх військ України» за 2007–2011 рр.

² Інструмент Twinning було запропоновано у 1998 р. Європейською Комісією для країн-кандидатів на вступ до ЄС для підтримки їх інтеграції. В Україні запровадження проекту «Twinning» розпочалося з 2005 р. у рамках співробітництва між Україною та Європейським Союзом.

³ «Біла книга» Внутрішніх військ МВС України. – К., 2012. – С. 88–89.

му напрямі діє підтримка Європейським Союзом поліцейського співробітництва (у тому числі з органами міліції України) у країнах «Східного партнерства»¹ з питань боротьби з транскордонною злочинністю. Інтеграція України до Європейського Союзу на 2013 р. передбачає, що МВС і МЗС України мають активізувати роботу з укладення Угоди про оперативне співробітництво з Європейським поліцейським офісом.

Новий КПК України як результат правової кооперації вітчизняних фахівців і їх колег із ЄС у питаннях реформи законодавства отримав позитивну оцінку міжнародних експертів. Він поліпшив правові умови для прискорення змін в органах МВС², виникнення нових за природою суспільних відносин між органами МВС та громадянами (довіри, взаємної поваги та співробітництва). У новому КПК присутні приватноправові складові – провадження на підставі угод (глава 35 КПК), приватного обвинувачення (глава 36 КПК), запровадження диспозитивності та інших нових засад, що додають приватності у кримінальний процес (пункти 4–9 ст. 7 КПК). Вони зобов'язують органи МВС переорієнтуватися на кращу, ніж до цього часу, охорону врегульованих Цивільним кодексом України особистих немайнових прав фізичної особи. Порівняння підстав провадження на підставі угод та приватного обвинувачення в Україні та ФРН показує, що останнє може започатковуватися (зокрема, у відповідності до ст. 374 КПК ФРН) потерпілим лише у семи випадках (наприклад, коли відсутній публічний інтерес у відкритті кримінального провадження, зокрема, у випадках образи, порушення недоторканності житла, простого тілесного ушкодження тощо). У Німеччині більше ніж в Україні умов для реалізації у кримінальному процесі й інших галузях права новітніх технічних та юридичних досягнень. У ФРН злочинність із року в рік помітно знижується-

¹ Українській міліції перепаде трохи грошей від Євросоюзу 24.12.12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukr.net/news/ukra_nsk_j_m_1_c_perepade_trohi_groshej_v_d_vrosojuzu-17280547-1.html. – Заголовок з екрана.

² Європейський вибір України та зміни у вітчизняному законодавстві, зокрема, набуття чинності Кримінальним процесуальним кодексом України, зумовлюють потребу в реформуванні СБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/561559-sbu-vikrila-8-inozemnih-rozvidnikiv.html>. – Заголовок з екрана.

ся¹, однак застосування угод у кримінальному процесі вже довгий час супроводжується у колах фахівців гострими дебатами. Значна частина їх засуджує «торгівлю виною», «дилерство» у кримінальному процесі, вживаючи різні звучні висловлювання, сутність яких зводиться до такого: кримінальний процес не має бути місцем для торгівлі (П.-А. Альбрехт). На користь критиків свідчить існування відхилень від закону на практиці. За дослідженням професора К. Алтенхейна (який здійснив за дорученням Федерального Конституційного Суду ФРН опитування 330 суддів, прокурорів та адвокатів, що спеціалізуються у кримінальних справах), домовленості письмово не оформлює 60 % опитаних. Наслідком є те, що лише чверть випадків визнання вини за угодою сторін може бути перевірена. Федеральний Конституційний Суд Німеччини виніс рішення, в якому вказав суддям на правила, яких вони зобов'язані дотримуватися при укладенні угод із підсудними². Рішення Федерального Конституційного Суду надало привід Федеральній профспілці поліцейських критично висловитися як проти зростання числа угод у кримінальному процесі, так і проти їх непрозорості. Мають укладатися лише ті угоди, якими не порушуються цілі процесу та права потерпілих³.

В Україні перелік підстав, за якими може здійснюватися провадження у формі приватного обвинувачення, у кілька разів ширший, ніж у ФРН. Завдяки розширенню їх переліку органи МВС України, хоча і розвантажуються від кримінальних справ, однак продовжується скорочення державних засобів захисту прав громадян.

У деяких публікаціях стверджується, що новий КПК України гуманізував кримінальний процес. Однак статистичних даних ще не достатньо для однозначних висновків. Винесення виправдуваль-

¹ Steffen W. Deutschland ist eines der sichersten Länder der Welt – tatsächlich [Електронний ресурс] / W. Steffen. – Режим доступу: http://www.kriminalpolizei.de/articles.deutschland_ist_eines_der_sichersten_laender_der_welt__tatsaechlich_1,406.htm. – Заголовок з екрана.

² Mündliche Verhandlung in Sachen «Absprachen im Strafprozess». Bundesverfassungsgericht, 4. Oktober 2012, abgerufen am 8. November 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bundesverfassungsgericht.de/pressemitteilungen/bvg12-071>. – Заголовок з екрана.

³ GdP sieht sich in Skepsis bei Prozess-Deals bestätigt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gdp.de/gdp/gdp.nsf/id/Home_DE. – Заголовок з екрана.

них вироків і припинення судами провадження у справах у 2012 р. призвело до звільнення з-під варти 96 осіб. Ймовірність звільнення зі слідчого ізолятора без обвинувального вироку становить тільки 0,38 %. КПК України ще довго не зможе перешкоджати тортурам у міліції, оскільки окремі його положення вводитимуться протягом п'яти років. Крім того, відсутній новий закон про прокуратуру, без якого кримінальне судочинство залишається неповним¹. Також заперечується² заслуга органів МВС України у зниженні рівня злочинності завдяки застосуванню нового КПК України.

До позитивних наслідків запровадження КПК України належить зменшення кількості випадків взяття під варту громадян (станом на 1 березня 2013 р. ця кількість скоротилася на 50 %); збільшення випадків застосування запобіжного заходу у вигляді застави та домашнього арешту відповідно 200 і 500 випадків; ухвалення 1,5 тис. вироків на підставі угоди учасників судового процесу про примирення, застосування норм щодо угоди про визнання винуватості³. КПК України запроваджує новий напрям роботи органів МВС України – використання технічних (технологічних) досягнень у контролі за злочинцями – «електронних кайданів». Можливість посилення вимог до кадрів і роботи органів МВС у ході запланованого перетворення міліції у поліцію⁴ є ще одним засобом перетво-

¹ Beschluss des Bundesfachausschusses Entwicklungszusammenarbeit und Menschenrechte der CDU Deutschlands unter der Leitung von Arnold Vaatz MdB vom 15. Oktober 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cdu.de/doc/pdfc/121025-Beschluss-Menschenrechtslage-Ukraine.pdf>. – Заголовок з екрана.

² Москаль закликає МВС і Генпрокуратуру не маніпулювати статистикою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/558058-moskal-zaklikae-mvs-i-genprokuraturu-ne-manipulyuvati-statistikoyu.html>. – Заголовок з екрана.

³ У Вищому спецсуді повідомляють, що за нового КПК у СІЗО садять вдвічі рідше [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/559335-u-vischomu-spetssudi-kajut-scho-za-novogo-kpk-u-sizo-sadyat-vdvichi-ridshe.html>. – Заголовок з екрана.

⁴ У Верховну Раду України внесено законопроекти «Про поліцію» та «Про державну службу правопорядку». Крім нової назви, автори першого законопроекту пропонують переатестувати працівників правоохоронного відомства. Також вони наголошують, що документ разом із зареєстрованим раніше законопроектом «Про державну службу правопорядку» докорінно реформує Міністерство внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/life/_u-radi-prezentovali-novu-formu-ukrajinskoji-policii/444405. – Заголовок з екрана.

рення міліції з напіввійськового карального органу у сервісну організацію, що надає послуги громадянам. КПК України сприятиме ліквідації усталеної каральної практики органів МВС.

У період плідного міжнародного співробітництва органів МВС України щодо підготовки та проведення Євро-2012 накопичено досвід, який є надзвичайно важливим національним надбанням. Чемпіонат був однією з найбільших конструктивних рушійних змін системи органів МВС України¹. Співробітники органів МВС України збагатилися новою практикою забезпечення правопорядку, отримали додаткові уявлення про діяльність за правилами країн ЄС. Проте у ЗМІ та у фаховій літературі відсутні відомості про аналіз і науково обґрунтовані рекомендації щодо його застосування, розвитку. Опинилися під загрозою втрати вміння обходитися з іноземними вболівальниками і застосовувати при цьому відповідні підходи, безконфліктне і беззловживання силою виконання службових обов'язків під час великих за масштабами та значенням міжнародних подій. Застосування до громадян України методів роботи поліції країн ЄС не стало правилом. В Україні майже не застосовується досвід взаємодії органів МВС з іншими правоохоронними органами, набутий під час Євро-2012. У країнах ЄС узагальнено досвід проведення великих чемпіонатів з наукових позицій. Однак в Україні такого немає.

Після Євро-2012 критика органів міліції та закиди щодо катувань громадян почастишала, особливо після згвалтування і замаху на вбивство двома офіцерами міліції та приховування доказів злочину співробітниками органів МВС у Миколаївській області. В Одеській області заходи профілактики, своєчасного реагування та усунення причин правопорушень міліціонерів також не дали очікуваних результатів². Численні повідомлення про факти при-

¹ Парламентські слухання про реформування системи органів Міністерства внутрішніх справ України і впровадження європейських стандартів. 5 жовтня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl0510111.htm. – Заголовок з екрана.

² Пшонка визнав, що міліція застосовує незаконні методи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/563844-pshonka-viznav-schomilitsiya-zastosovue-nezakonni-metodi.html>. – Заголовок з екрана.

четності міліціонерів до діяльності банд¹ та їх створення², торгівлі наркотиками³, крадіжок особистих речей із автомобілів, розбійних нападів⁴, вбивств⁵ дають підстави для висновку, що для розв'язання системних проблем органів МВС лише застосування досвіду Євро-2012 не є достатнім.

Після Євро-2012 посилилась увага до міжнародних аспектів внутрішньої безпеки. Поліцейська кооперація за участю органів МВС України посилилась, як і розуміння необхідності враховувати досвід органів внутрішніх справ зарубіжних країн. Однак співпраця з поліціантами німецькомовних країн як фізично наближених до України та таких, що належать до тієї самої сім'ї застосовуваного (романо-германського) права, а також не зважаючи на надану ними безпосередню допомогу у підготовці до чемпіонату, не стала пріоритетною.

Розвиток зарубіжних органів внутрішніх справ призвів до появи теорії так званої легалістичної моделі поліції – «служанки» кримінальної юстиції. Легалістична традиція гарантує німецькій поліції незалежність від політики⁶ та відстороненість від впливу

¹ До «банди лисих» входило кілька десятків вбивць. Її очолював колишній міліціонер Заводського райвідділу міліції м. Запоріжжя. Більшість членів – також колишні міліціонери [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/u-zaporizhzhii-sudyat-chleniv-osobливо-nebezpechnoyi-bandi-lisih-yaku-ocholyuvav-kolishniy-milicioner-288853.html>. – Заголовок з екрана.

² Правоохоронець організував злочинну групу, члени якої з метою здирництва та непритягнення осіб до кримінальної відповідальності фальсифікували докази у кримінальних справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/557661-chotiroh-militsioneriv-vidpustili-z-zalu-sudu.html>. – Заголовок з екрана.

³ Борець з наркотрафіком у капітанських погонах погорів на торгівлі коноплею [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/561712-borets-z-narkotrafikom-u-kapitanskih-pogonah-pogoriv-na-torgivli-konopleyu.html>. – Заголовок з екрана.

⁴ Задержали инспектора батальона патрульно-постовой службы по подозрению в краже вещей из автомобиля в Черновцах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://obkom.net.ua/news/2013-02-27/1630.shtml>. – Заголовок з екрана.

⁵ Екс-майор міліції підозрюється у пораненні вагітної і вбивстві дитини в Борзні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svoboda.fm/crime/adventure/222586.html>. – Заголовок з екрана.

⁶ Winter M. Politikum Polizei: Macht und Funktion der Polizei in der Bundesrepublik Deutschland / M. Winter. – LIT Verlag Münster, 1998. – S. 453.

на неї політичного керівництва країни¹. За різними джерелами (німецького відділення організації «Міжнародна амністія», прокурора Франкфуртської прокуратури Д. Вегеріх², що здійснює нагляд за діяльністю міської поліції), більшість скарг громадян на поліцію стосується насильства при затриманні. Суворі вимоги у країнах ЄС до працівників органів внутрішніх справ зберігаються попри тенденцію зростання насильства щодо поліцейських. В Україні число випадків застосування міліцією насильства до громадян, зловживання посадовими повноваженнями, використання тортур, розповсюдженість у її лавах організованої злочинності зростає. В німецькій поліції випадки насильства³, жорстокого поводження із громадянами, приховування правопорушень колег у зв'язку з існуванням духу поліцейської солідарності не є системою. Це скоріше виняток.

Висновки і перспектива. Розширення міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ МВС України, врахування досвіду німецькомовних країн сприятиме скороченню матеріальних і часових витрат, необхідних для швидкого досягнення рівня діяльності поліції країн ЄС.

Досвід підготовки та забезпечення проведення Євро-2012 як національне надбання має застосовуватися, розвиватися та не бути здобутком лише окремих осіб. Як одна з основ подальшої перебудови органів МВС він підлягає глибокому узагальненню та розповсюдженню. Мають перспективу порівняльні дослідження протиправного насильства співробітників органів МВС України і поліції німецькомовних країн, виявлення і врахування їх характеристики у розробці заходів запобігання правопорушенням співробітників цих органів.

¹ Winter M. Politikum Polizei: Macht und Funktion der Polizei in der Bundesrepublik Deutschland / M. Winter. – LIT Verlag Münster, 1998. – S. 294.

² Прокурор Даниель Вегеріх (Daniel Wegerich) 27 червня 2013 року розповів студентам і викладачам Франкфуртського і Одеського національного морського університетів (за участі автора цих рядків) у приміщенні прокуратури міста Франкфурт про основні напрями його роботи і відповів на запитання.

³ Westerborg: Polizisten verprügeln Mann bei Festnahme [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rhein-zeitung.de/region_artikel,-Westerburg-Polizisten-verpruegeln-Mann-bei-Festnahme-_arid,615232.html. – Заголовок з екрана.

Анализируется использование органами внутренних дел опыта, приобретенного во время проведения чемпионата по футболу Евро-2012.

Use by law-enforcement bodies of the experience acquired during carrying out the championship on football of Euro-2012 is analyzed.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 6 від 12 червня 2013 р.).